

„Mindent megvizsgáljatok...”

Az információs tudatosság fontossága különösen világjárvány idején

SOMOGYI LEHEL

Manapság az internetes technológiákat körülbelül négybilliórdnyian használják. A 21. század legmeghatározóbb változásait az „információs robbanás” okozza. Korunkra is mélyen igaz lehet Einstein találó megállapítása, miközben az ő korában a közösségi média még nem volt ismert: „A tudomány gyorsabban fejlődött, mint a lelkiismeret.”

Sokan felismerték, nem elég az információs technika megléte, információs műveltség (information literacy) is kell hozzá, hogy az egyes információkat kezelni, értékelni, felhasználni tudjuk.

A fogalom – információs tudatosság vagy műveltség – megjelenése már a '70-es évektől megfigyelhető. Azonban szakemberek szerint jelenleg éppen az ellenkező hatás érvényesül: már nem is mi használjuk a közösségi médiát, hanem az használ bennünket. És a már több mint egy éve tartó pandémia is ezt a jelenséget erősítette fel.

Sokan visszaélnék az internet nyújtotta lehetőségekkel. Persze, a történelem folyamán mindig is voltak álhírek, történelmi hamisítványok, apokrifek stb. Már az ókori emberek is fogékonyak, befogadók voltak a balgaságokra. Az asszír főváros, Ninive lakóiról is ezt olvashatjuk a Bibliában: „...akik nem tudnak különbséget tenni a jobb és bal kezük között.” (Jón 4,11) A nyomtatás, illetve a sajtó elterjedésével a hamis hírek még gyorsabban tudtak terjedni. Az internet megjelenésével, és ezzel együtt a hagyományos, nyomtatott sajtó visszaszorulásával azonban a gyorsan terjedő hírek, információk hitelességével szinte már senki nem is foglalkozik. Ma már bárki készíthet videót, cikket, és eladhatja „tényként”, van rá kereslet, „felvevőpiac”. Az interneten talált információkat már a világ minden nyelvén könnyű terjeszteni, megosztani, posztolni, lájkolni stb.

Az igazságok és hazugságok keverékét és azok gyors terjedését persze nem csak ma tartjuk problémának: „Egy hazugság félig megkerüli a világot, miközben az igazság csak a cipőjét húzza” – fogalmazta meg már a 19. század végén Mark Twain amerikai író is.

Idegen szavak

Disinformation (dezinformáció) = hazugság a megtévesztés szándékával

Misinformation (téves információ) = ártatlan v. őszinte tévedés

Hoax = szándékosan előállított hazugság igazságnak álcázva

Konteó = összeesküvés-elmélet (az angol conspiracy theory összevonásából)

Fake news = álhír

Like (lájkol) = egy gombnyomással visszajelezni, hogy a tartalom tetszik

- **Disinformation.** Mások tudatos megtévesztését vagy befolyásolását célzó álhírek (hoax, fake news, dezinformáció), „szemérmetlen hazugságok”. Ezeket a politika és az ipar is „előszeretettel” használja.
- A tudomány határterületein mozgó **feltételezések**, „kutatások”, **áltudományos megállapítások** (pl. szabadenergiával kapcsolatos spekulációk, ufomagazinok, „Jézus pártus herceg volt”-típusú érvelések, egyes befolyásos emberek ilyen vagy olyan eszközökkel próbálják az emberiség létszámát megtizedelni, vagy különféle, szélsőségesen alternatív gyógy módok propagálása stb.) Általában a szerzők is elismerik, hogy a „zavarosban halásznak”, inkább egyfajta vakhit mozgatja őket, nem emberek szándékos és tudatos félrevezetése.
- **Misinformation.** Egyszerű, őszinte tévedések, leegyszerűsítések, téves információk, amelyek félreértésekből, ismerethiányból fakadnak – a létrehozójuk nem tudja, hogy álhírt terjeszt. Bármelyikünk beleeshet ebbe, ilyen például a pletykák terjesztése.

„A félelem rossz tanácsadó”

A magyar közmondás igazságtartalma ma a világjárvány keltette félelmek miatt még inkább aktuális. A sokféle – és egyre kezelhetetlenebb – veszély és kihívás miatt még nagyobb az igény, hogy a világ működését leegyszerűsítve mutassuk be, figyelmen kívül hagyva a sokoldalú, komplex összefüggések rendszerét. Ezek megismerése és megértése azonban gyakran fáradságos, intellektuális erőfeszítést igényel. Ellentmondásosnak tűnik, hogy miközben az internet segítségével bárki számára sokféle információ elérhető világunk (akár a világegyetem) történéseiről, jelenségeiről, azonban kereslet mégis inkább a leegyszerűsített világképek, világmagyarázatok iránti jelentkezik.

Milyen szempontjaink, elveink lehetnek arra, hogy a hírek dzsungelében megbízhatóan, objektívan tájékozódhatunk, és különbséget tudjunk tenni valós és álhírek között?

A tudatos „hírfogyasztó” ismérvei

1. Forráskritika

Ez azt jelenti, ha találkozunk egy első olvasásra, ránézésre is gyanúsnak látszó információval, nézzünk utána, honnan ered, mi a forrása, kik tették közé, a forrás létezik-e, amire a hír hivatkozik, milyen intézmények, szereplők tették azt közé. Egyáltalán valós, létező személyek, intézmények vannak-e a hírek közzevetői között? Sok álhír mögött fiktív személyek, álhírt gyártó honlapok, profilok vannak. Ezek mögött gyakoriak a manapság ezerszámra megjelenő gazdasági, politikai érdekeltségű, ún. „tech-cégek”, akik kifejezetten a hírek terjesztéséből jelentős gazdasági hasznot húznak.

A Facebookon, Instagramon manapság tízezerszámra jönnek létre mesterséges intelligencia által létrehozott és gondozott médiaoldalak, amelyek álhírek (fake news) terjesztésére specializálódtak.

2. Tények ellenőrzése

Egy hírt olvasva vagy hallva érdemes kereszthivatkozásokra, azaz korábbi, megbízható forrásokra, tényekre, számokra hivatkozó információkra rákérteni, így tájékozódni, hogy egy hír tényszerűségét ellenőrizzük. Jó jel, hogy ha több különböző hírforrás egybehangzóan állít valamit, ugyanakkor óvatosságra van szükség, ha ezek az állítások egymásnak ellentmondanak. Ha egy rendkívüli, szenzációs hírt hallunk, jó, ha eleve gyanakvással fogadjuk. Sokszor elég, ha használjuk a józan eszünket, értelmünket, ahogy erre a Biblia is buzdít: „Meggondolás öröködik feletted, értelem őriz téged.” (Péld 1,11)

3. Általános ismeretekben való tájékozottság

Efféléket is igen gyakran hallunk manapság: „Egy háttérhatalom irányítja ezt az egész világjárványt.” Ebből mintha az következne, hogy létezik egy olyan hatalmi központ, amely tetszése szerint irányítja a világ folyamatait. Hogy ez mennyire lehet valóságos, először azt kell tisztáznunk, hogy valóban létezik-e valamiféle titkos háttérhatalom egész világunk egységes irányítására? A médiát valóban egy kéz irányítja? Elképzelhető, hogy az összes általános (mainstream) média elhallgatja ennek a háttérhatalomnak a befolyásolását stb.? Talán ezek a dilemmák némi tájékozódással nem is olyan nehezen tisztázhatók.

4. Logikai próba

Egyszerű, logikus gondolkodásra lenne pusztán szükségünk ahhoz, hogy bizonyos összeesküvéselméleteknek ne üljünk fel. Sokszor egyszerűen csak a józan észre kellene hallgatnunk. A világhálón rengeteg oldal létezik, amely a dezinformációkkal foglalkozik. Számos oldal kifejezetten az álhírek (fake news) leleplezéséhez nyújt segítséget, (pl. a *Rent Corporation*, *Cross Reference* stb.), amelyek egyben az internet használatának tudatosságát kívánják erősíteni. Egy nevezetes amerikai honlap, a *Brooking Institution Press* például 2020. november 23-ai cikkében részletesen foglalkozik azzal, hogyan lehet a mesterséges intelligencia által gerjesztett dezinformációkat felismerni.

A dezinformációk célja

Feltűnhet, hogy napjainkban – az általános (mainstream) médiában – a világjárvány kapcsán a legtöbb figyelem a nyugati, jóléti országok egészségügyi szakemberei, vakcinagyártói, illetve forgalmazói „turpissága” felé terelődik. Mi is a célja a dezinformációnak?

Egyrészt a felelősség elhárítása „elterelés”, félrevezetés által. Másrészt a valóságtól némileg eltérő, „más valóság(ka)t” felépíteni. Itt megjelenik az álhírek minél hatékonyabb terjesztéséhez az „igazságon túl” (post-truth) fogalma, ami egy igazságon túli világ létrehozását jelenti. El kell bizonytalanítani az embereket abban, hogy valaha is képesek megismerni a teljes valóságot, az igazságot. Ennek az a közvetlen célja, hogy meggyőzze az embereket arról, hogy a világ racionálisan nem átlátható.

Az igazság megismerhetetlenségével, a bizonytalanságban tartással az embereket könnyű egymással szemben álló táborokra osztani. A történelemben a hatalom megszerzésének és megtartásának egyik leghatékonyabb eszköze mindig is az „oszd meg, és uralkodj!” elve volt. Manapság, az ún. dezinformációk tömeges terjedésével, ez a virtuális hadviselés – a világjárvány óta az információáramlás felgyorsulásával – egyre intenzívebben zajlik.

A mértékletesség elve

Megfigyelhető, hogy az internet terjedésével az emberek „hír-éhsége” is óriási mértékben megnőtt. Sokak naponta többször ellátogatnak ugyanarra a hírportálra, új információk után kutatva. Mindez könnyen lehet időrabló, sőt akár káros is. Sokkal kevesebb idő juthat így személyes kapcsolataink ápolására, a szabad levegőn való mozgásra, a ház körüli teendők végzésére vagy akár pihenésre. A túl sok információ befogadásával a gondolkodás is felületessé válhat, hisz lehetetlen ezen információk kellő átgondolása, a mélyebb összefüggések megértése. Jó megszívlelni a „mértékletesség” elvét, melyet már az ókori görögök is fontosnak tartottak. Az élet minden területén: evésben, ivásban, munkában, beszédben stb. létezik egy egészséges mérték, amit nem célszerű átlépni. Így szabjunk határt abban a tekintetben is, milyen gyakran és mennyi időt töltünk a különböző hírforrások olvasásával.

Néhány fontos bibliai tanács

A téves információk téves döntéseket szülhetnek, ezek pedig emberek földi és örök sorsát befolyásolhatják. Egyéni felelősségünk van tehát abban, ha részt veszünk ezek terjesztésében. A Bibliában határozott figyelmeztetéseket találunk a gondolkodva olvasásra, vizsgálódásra az információk helyes kezelését illetően:

***„Mindent megvizsgáljatok,
és ami jó, azzal éljete!”***

1Thess 5, 21

„Hazug hírt ne hordj...”

2Móz 23,1

„Utálatosak az Úrnál a csalárd beszédek...”

Péld 12,21

***„Ne ítéljetek látszat után, hanem igaz
ítélettel ítéljetek.”***

János 7,24

A Biblia a lehető legvilágosabban szól arról is, hogy ki is a hazugságok, illetve a hazugságok igazsággal való keverésének eredeti „mestere”, és mi is valójában az ő végső célja ezekkel:

***„Ti az ördög atyától valók vagytok,
és a ti atyátok kívánságait akarjátok
teljesíteni. Az emberölő volt kezdettől
fogva, és nem állott meg az igazságban,
mert nincsen őbenne igazság.
Mikor hazugságot szól, a sajátjából szól;
mert hazug, és hazugság atyja.”***

Péld 12,21

Zichy Mihály: A rombolás géniuszának diadala

***„maga a Sátán is átváltoztatja magát
világosság angyalává. Nem nagy dolog
azért, ha az ő szolgálói is átváltoztatják
magukat az igazság szolgálivá...”***

2Kor 11,14-15

***„Működik ugyan már a törvényszegés
titkos bűne..., akinek eljövetele a Sátán
ereje által van, a hazugságnak minden
hatalmával, jeleivel és csodáival, és a
gonoszságnak minden csalárdságával azok
között, akik elvesznek; mivelhogy nem
fogadták be az igazságnak szeretetét az ő
üdvösségükre.”***

2Thessz 2,8-10